

VLOGA MILANA KUČANA V SLOVENSKI ZUNANJI POLITIKI

Božo REPE

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: bozo.repe@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Milan Kučan se je mednarodno uveljavil med desetdnevno vojno za Slovenijo in v pogajanjih s t. i. evropsko trojko v Zagrebu in na Brionih ter v času sprejetja Brionske deklaracije. Tedaj je odigral pomembno vlogo pri prekinutvi spopadov v Sloveniji in v prizadevanjih za njeno mednarodno priznanje. Za poosamosvojitveni čas položaj enega izmed nacionalnih voditeljev razpadle Jugoslavije, ki se jih je – razen med dobrimi poznavalci razmer – držal približno enak sloves nacionalistov, ni bil najboljši izhodišče za graditev statusa upoštevanja vrednega državnika. Vendar je Kučan svoj talent za politiko znal še enkrat prenesti tudi na zunanjepolitično področje. Zagovarjal je dobro sodelovanje z nekdanjimi republikami SFRJ in Balkanom, srednjeevropsko povezovanje, dobre odnose tako z Rusijo kot ZDA ter vstop Slovenije v EU in Nato. Dejaven je ostal tudi po upokojitvi, bil je soustanovitelj Mednarodnega etičnega kolegija, v katerem so dejavni bivši državniki.

Ključne besede: Milan Kučan, zunanja politika, osamosvojitve, razpad Jugoslavije, Brionska deklaracija, Badinterjeva komisija, mednarodno priznanje, srednjeevropsko povezovanje, Balkan

IL RUOLO DI MILAN KUČAN NELLA POLITICA ESTERA SLOVENA

SINTESI

Milan Kučan si è affermato sulla scena internazionale durante la guerra dei dieci giorni slovena, nel corso delle trattative con la cosiddetta troika europea a Zagabria e Brioni e al tempo dell'approvazione della Dichiarazione di Brioni. In quell'occasione giocò un ruolo importante sia nell'interruzione degli scontri in Slovenia che negli sforzi per ottenerne il riconoscimento internazionale. Essendo uno dei leader nazionali della Jugoslavia disgregata e, in quanto tale, considerato – al di fuori dei circoli bene informati – alla stregua dei nazionalisti, per Kučan non era facile acquisire rispetto come statista nella fase che seguì la secessione slovena. Kučan, tuttavia, fu in grado di applicare nuovamente il proprio talento politico anche nel campo estero. A favore della collaborazione con le ex repubbliche jugoslave ed i Balcani, della cooperazione centro-europea, del coltivare buoni rapporti sia con la Russia che con gli Stati Uniti nonché fautore dell'ingresso della Slovenia nell'UE e nella NATO, Kučan è rimasto attivo anche dopo il pensionamento, co-fondando un collegio etico internazionale, cui hanno collaborato altri ex statisti.

Parole chiave: Milan Kučan, politica estera, indipendenza, dissoluzione della Jugoslavia, Dichiarazione di Brioni, Commissione Badinter, riconoscimento internazionale, cooperazione centro-europea, Balcani

Milan Kučan je imel kar nekaj izkušenj v mednarodni politiki še preden je leta 1990 postal predsednik Predsedstva Socialistične republike Slovenije (SRS).¹ Največkrat je bil član jugoslovanskih delegacij ali pa jih je vodil. V času pred koncem Jugoslavije so ga celo predlagali za zunanjega ministra, toda to je bil le maneuver, da bi ga v ključnih trenutkih izločili iz jugoslovanske politike.

Ko je Milan Kučan postal predsednik Predsedstva SRS, je bila zunanja politika stvar federacije; republike so imele zgolj omejene pristojnosti in še pri teh so bile pogosto ovirane.² Mednarodni stiki so bili omejeni na državnike sosednjih držav, v glavnem iz Avstrije. Po nastopu funkcije predsednika se je v tujino odpravil tudi na več neformalnih obiskov. Novembra 1990 se je udeležil pogovora s predsednikom nemške liberalne stranke (FDP) grofom Ottom von Lamsdorfom (1988–1993), vodstvom stranke in z nekdanjim gospodarskim ministrom iz FDP Hansom Friedrichsom v Frankfurtu. Prva država, ki jo je Kučan obiskal po izvolitvi za predsednika Predsedstva SRS aprila 1990, je bila Madžarska, kjer je bil avgusta; oktobra je bil v Izraelu in decembra v Kataloniji. Marca 1991, ko se je jugoslovanska kriza bližala vrelišču, je bil na dvodnevni obiskih na Dunaju in v Nemčiji, kjer je imel v deželi Baden-Württemberg

predavanje in pogovore z deželnim predsednikom Erwinom Teufelom. Malo pred razglasitvijo slovenske osamosvojitve je imel pogovore z nemškim zunanjim ministrom Hans-Dietrichom Genscherjem, od 10. do 12. junija pa je bil v Rimu, kjer se je srečal tudi s papežem Janezom Pavlom II.³ Pogoste stike je imel z Giannijem De Michelisem, zunanjim ministrom Italije, takrat predsedujoče Evropskemu svetu. Ta je Kučanu na obisku v Ljubljani 1. decembra 1990 – pred tem je obiskal Beograd – jasno povedal, da slovenska pot v evropske integracije vodi preko Beograda.⁴ Do pomladi 1991 je jugoslovanska diplomacija še uspešno prepričevala tujino, da so konflikti notranjepolitična zadeva in da njeno vmešavanje ni potrebno, kar je bilo razvidno tudi iz pogovorov z ameriškim zunanjim ministrom Jamesom Bakerjem v Beogradu 21. junija 1991, ki so pomenili vrh pritiska ZDA na Slovenijo, da ostane v Jugoslaviji.⁵ Podobni so bili pred tem tudi nasveti Evropske skupnosti (ES) in nemškega zunanjega ministra Genscherja, ki je na srečanju s Kučanom 20. marca v Bonnu Sloveniji »močno svetoval«, naj ne hiti in ne dela enostranskih potez, ampak naj išče možnosti za ohranitev Jugoslavije na drugačnih ustavnih podlagah.⁶

Med desetdnevno vojno in po pogovorih v Zagrebu in na Brionih s t. i. evropsko trojko⁷ ter po sprejetju Bri-

- 1 Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta J6-6832 Slovenski diplomati in zunanjepolitični vidiki osamosvajanja Republike Slovenije, 1980–1992.
- 2 OAMK, Beseda predsednika: osebno poročilo Milana Kučana ob koncu predsedniškega mandata, Ljubljana, december 2002. Glej tudi: Repe, 2015.
- 3 OAMK, Poročilo o delovanju predsednika RS ter o organizaciji in delu Urada predsednika RS v obdobju 1992–2002 (primopredajno poročilo), Ljubljana, december 2002.
- 4 APR, Zabeležka o pogovoru predsednika predsedstva RS Milana Kučana z ministrom za zunanje zadeve Republike Italije Giannijem de Michelisom v Benetkah, 23. 2. 1991.
- 5 APR, Zabeležka pogovora predsednika predsedstva RS Milana Kučana z Jamesom Bakerjem III., državnim sekretarjem za zunanje zadeve ZDA, Bg., 21. 6. 1991, zapisal Marjan Šiftar, Lj., 24. 6. 1991. Na seji so sodelovali še Warren Zimmermann, Dimitrij Rupel in Matjaž Kovačič (podsekretar v ministrstvu za mednarodno sodelovanje), po Ruplovem pričevanju pa tudi Margaret Tutweiler, ki je slovenski zapisnik ne omenja. Pogovor se je precej zavlekel, kar je vznejevoljilo Slobodana Miloševića, ki je bil za pogovor na vrsti za Kučanom. Slovenska stran je naredila še en zapisnik z istim naslovom in napačno datacijo 20. 6. 1991; napisala sta ga Marjan Šiftar in Matjaž Kovačič, hrani ga Ministrstvo za zunanje zadeve. Zapisnika imata nekaj različnih poudarkov, vsebinsko pa se bistveno ne razlikujeta. V besedilu sem upošteval oba zapisnika, prav tako tudi Zimmermannove in Bakerjeve spomine (Zimmermann, 1998, 131–135, 139; Baker III. in DeFrank, 1995).
- 6 OAMK, Zabeležka razgovora predsednika predsedstva RS Milana Kučana z zunanjim ministrom Nemčije g. Hansom Dietrichom Genscherjem, Bonn, 20. 3. 1991; Poročilo o obisku predsednika predsedstva RS Milana Kučana v Nemčiji, 19. in 20. 3. 1991; Zabeležka o sodelovanju predsednika predsedstva RS na seji odbora nemškega parlamenta za zunanjo politiko, Bonn, 20. 3. 1991. Glej tudi: Libal, 1997, 6.
- 7 Evropska trojka je bila v obravnavanem času predstavica zunanje politike Evropske skupnosti (ES), to je naslednice Evropske gospodarske skupnosti (EGS) in predhodnice Evropske unije (EU), uradno sicer iz EGS v ES preimenovane z uveljavitvijo t. i. Maastrichtskega sporazuma leta 1993, vendar se je izraz ES uporabljal že v letih pred uveljavitvijo Maastrichtskega sporazuma. Evropsko trojko so v tem prehodnem času sestavljali zunanji ministri aktualne predsedujoče države Sveta ES, države, ki je predsedovala pred njo in države, ki je bila za predsedovanje na vrsti naslednja (mandat vsakokratne države je trajal šest mesecev). Med Maastrichtskim sporazumom in t. i. Lizbonsko pogodbo (sprejeta 2007, uveljavljena 2009) se je sestava spremenila, t. i. trojko so sestavljali zunanji minister predsedujoče države Sveta EU, generalni sekretar Sveta EU in visoki predstavnik EU za zunanjo in varnostno politiko (ki je običajno predsedoval tudi Svetu ministrov za zunanje zadeve članic, to je enemu od desetih svetov ministrov tedaj 28 članske EU). Leta 2010, v času ekonomske krize, se je izraz trojka začel uporabljati za predstavnike Evropske komisije, Evropske centralne banke in Mednarodnega monetarnega sklada, ki so nekaterim državam (Irska, Portugalska, Španija in še posebej Grčija, Slovenija se je temu komaj izognila leta 2013) vsilile ostre varčevalne in druge ekonomske ukrepe. V času razpada Jugoslavije in osamosvojitve Slovenije so t. i. trojko najprej sestavljali Gianni De Michelis, zunanji minister Italije, Jacques Poos, zunanji minister Luxembourgja in Hans van den Broek, zunanji minister Nizozemske, potem je De Michelisa zamenjal portugalski zunanji minister João de Deus Pinheiro. V času brionskih pogajanj in sprejetja Brionske deklaracije je trojko vodil Hans van den Broek.

onske deklaracije⁸ je Kučan odigral eno od ključnih vlog v prizadevanjih za mednarodno priznanje (Repe, 2002, 350–392; Repe, 2015, 432–453). Zlasti Brionska deklaracija, s katero se je slovenska delegacija – čeprav jo je razumela kot ultimat – strinjala, je bila eden njegovih ključnih dosežkov. Tako zaradi deklaracije same, ki je Slovenijo prvič neformalno postavila v položaj mednarodnega subjekta, kot morda še bolj, ker je uspel o strinjanju z njo prepričati slovenske politike in preprečiti, da bi prevladali jastrebi, ki so hoteli nadaljevanje vojne. Brionska deklaracija je upoštevala načelo, da lahko o prihodnosti Jugoslavije odločajo samo njeni narodi. To je bilo tedaj zelo aktualno in polemično pravno in politično vprašanje: ali imajo pravico do samoodločbe republike ali narodi? Če so to narodi (ne pa tudi manjšine), kot je bilo določeno v jugoslovanski ustavi, je bilo ključno vprašanje, na kakšen način naj se to izvede. Kučan je zagovarjal stališče, da se samoodločbe ne sme uresničiti na škodo drugih narodov. Ali imajo pravico do odcepitve iz življenja v eni državi tudi Srbi v Bosni in Hercegovini ter na Hrvaškem (kjer do t. i. božične ustave, sprejete 22. decembra 1990, Srbi niso bili manjšina,

pač pa konstitutiven narod)? Vprašanje je na Balkanu in marsikje drugje seveda še vedno aktualno, npr. ali imajo to pravico Albanci v Makedoniji in Črni Gori? Kučan je zagovarjal tudi stališče, da so Jugoslavijo prostovoljno ustvarili njeni narodi in se zato tudi narodi edini lahko odločijo za njeno razdružitvev in za način, kako to storiti. Da gre torej za razdružitvev (dissolution) in ne odcepitvev (secession). Torej za akt, kot ga opredeljuje Dunajska konvencija o nasledstvu držav glede državnega premoženja, arhivov in dolgov (Vienna Convention on Succession of State Property, Archives and Debts). To definicijo je nato sprejela tudi večina slovenskih politikov, čeprav so dr. Jože Pučnik in drugi dolgo govorili o odcepitvi Slovenije. Ideja tedanjega predsednika predsedstva oz. prej in potem njenega člana iz Srbije dr. Borisava Jovića (ki je sicer spomladi 1991 tudi odstopil, da bi JLA omogočil uvedbo izrednih razmer, a sta Slobodan Milošević in srbska politika ta odstop potem preklcala), je bila, da naj zvezna skupščina sprejme zakon o odcepitvi. V praksi bi to pomenilo: Jugoslavija ostane kot mednarodni subjekt, Slovenija, ki se želi odcepiti, naj za odhod finančno plača, v mednarodnih odnosih pa

8 Brionska deklaracija je dokument, ki je bil sprejet 7. julija 1991 pod političnim pokroviteljstvom EU in s katerim so bili na slovenskem ozemlju po desetih dneh ustavljeni spopadi med JLA in slovenskimi oboroženimi enotami (Teritorialna obramba, milica), Slovenija pa je v zameno za dobo treh mesecev zamrznila osamosvojitvene aktivnosti. Brionska deklaracija ima tri dele: splošna načela, ki naj bi zagotovila mirno rešitev jugoslovanske krize, in dva aneksa. Prvi aneks je o režimu in varnosti na slovenskih mejah, o carinah, nadzoru zračnega prometa, načinih za prekinitev ognja in o izpustitvi ujetnikov. Drugi je o ustanovitvi neoborožene večnacionalne opazovalne misije v Sloveniji in (eventualno) tudi na Hrvaškem (o mandatu misije in njegovem trajanju, sestavi in načinu delovanja, obsegu aktivnosti, strukturi in načinu poveljevanja, pravnih in praktičnih vprašanjih v zvezi z misijo).

Na pogajanjih 7. julija 1991 so z evropske strani sodelovali Van den Broek, Poos in De Pinheiro, slovensko delegacijo so sestavljali France Bučar (predsednik skupščine), Milan Kučan (predsednik predsedstva), Janez Drnovšek (slovenski član predsedstva SFRJ), Lojze Peterle (predsednik izvršnega sveta) in Dimitrij Rupel (republiški sekretar za mednarodno sodelovanje). Zvezno vlado so zastopali predsednik ZIS Ante Marković, zvezni sekretar za zunanje zadeve Budimir Lončar, zvezni sekretar za notranje zadeve Petar Gračanin in pomočnik zveznega sekretarja za obrambo, sicer Slovenec, admiral Stane Brovet. Zvezno predsedstvo so zastopali Stipe Mesić (Hrvaška), Bogić Bogičević (BiH), Vasil Tupurkovski (Makedonija) in Branko Kostić (Črna Gora). Srbijo je zastopal Borisav Jović, ki pa ni ostal na skupnem zaključnem delu pogajanj. Srbsko stališče je bilo, da jo pogajanja ne zadevajo neposredno, ker ni vpletena v spopade, kljub temu pa je Jović sodeloval na sestanku federalne skupine s slovensko delegacijo, neformalno pa se je z Drnovškom na njegovo pobudo tudi dogovoril o umiku JLA iz Slovenije. Hrvaška predstavnika sta bila predsednik Franjo Tuđman in zunanji minister Davorin Rudolf. Celotno pogajanje se je začelo ob 8. uri zjutraj in je trajalo šestnajst ur. Pogajalci so se v tem času uradno sestali štirikrat, vmes pa so bila interna posvetovanja. Predstavniki ES so imeli prvi sestanek s Slovenci, nato s Hrvati, nato z Jovićem kot predstavnikom Srbije, nato s člani predsedstva in predstavniki zvezne vlade skupaj.

Brionska deklaracija v nasprotju s splošnim prepričanjem sicer ni klasična mednarodna pogodba, ki bi jo podpisale in žigosale vpletene strani, pač pa dokument, ki ga je sestavil Hans Van den Broek in ga dostavil pogajalcem ter s katerim so se udeleženci pogajanj na zaključnem sestanku strinjali zgolj ustno. Je pa glede na vsebino dokumenta – čeprav brez podpisov in pečatov – prvi mednarodni dokument, ki smiselno, ne pa (še) mednarodno pravno, priznava mednarodno subjektiviteto Slovenije.

Podpisu deklaracije se je upiral zlasti predsednik ZIS Ante Marković, Hrvaška je, podobno kot Srbija, menila, da je neposredno ne zadeva (a je v pogajanjih in pri sprejemu vseeno sodelovala). Slovenski delegaciji je (tudi v kontekstu pričakovanih reakcij doma) skrb zbujal zlasti nejasno definirani člen, ki govori o tem, da je treba na mejah vzpostaviti stanje, ki je veljalo pred 25. junijem 1991, nekateri pa se niso strinjali tudi s trimesečnim moratorijem, ker naj bi Slovenijo znova tiščal v Jugoslavijo. Na koncu je na Brionsko deklaracijo po načelu »vzemi ali pusti« (ki ga je zahteval van den Broek, saj bi sicer v slednjem primeru ES posredniško vlogo opustila) pristala. Do novega zapleta in možnega propada dogovora je nato prišlo, ker republiški sekretar za obrambo Janez Janša ni hotel izpustiti ujetnikov JLA in je to storil šele na zahtevo celotnega slovenskega predsedstva, ki pa ga je bilo zaradi omejenih komunikacij zelo težko dobiti (na Brionih je bila namreč le ena zunanja telefonska zveza, seveda močno oblegana). V vladajočem Demosu in pri njegovem predsedniku Jožetu Pučniku je bilo sprva stališče do Brionske deklaracije izrazito negativno, vendar so na koordinaciji strank in poslanskih klubov, ki ga je 8. in nato še enkrat 9. julija sklicalo predsedstvo, deklaracijo vendarle potrdili. V prid sprejemu se je isti dan opredelil tudi izvršni svet. Deklaracijo so uradno najprej sprejeli na večini poslanskih klubov, 10. julija 1991 pa po burni razpravi, ki jo je prenašala televizija, vsi trije zbori skupščine. Zanj je glasovalo 181 delegatov, proti 11, vzdržalo se jih je 7. Veliko je k tej odločitvi po eni strani prispevala reprezentativna sestava slovenske delegacije na Brionih, po drugi pa pritisk evropskih strank in posamičnih držav, zlasti tistih, ki so Slovenijo podpirale (Nemčija, Avstrija). Deklaracija je Sloveniji zagotovila mir, vojna pa se je čez poletje razplamela in nadaljevala na Hrvaškem. (Več o pogajanjih in Brionski deklaraciji glej: Repe, 2002, poglavje Tretja evropska misija: Brioni, str. 350–356; Repe, 2015, str. 376–385. Besedilo deklaracije in druge dokumente povezane s pogajanjmi v: Repe, 2004, dokumenti od št. 52 do dok. št. 62, Brionska deklaracija dok. št. 54).

naj se znajde, kakor hoče. Do sprejetja takega zakona potem ni prišlo.

Že brionska deklaracija je izhajala iz ugotovitve, da je v Jugoslaviji nastala nova situacija, ki terja natančnejši nadzor in pogajanja med različnimi stranmi, da je treba pogajanja začeti najkasneje 1. avgusta 1991, in to po načelih Helsinške deklaracije in Pariške listine, in da morajo ta vsebovati tudi vprašanje spoštovanja človekovih pravic ter pravico narodov do samoodločbe v skladu z načeli mednarodnega prava, a tudi tistimi, ki se nanašajo na ozemeljsko celovitost države. Nekaj mesecev kasneje je prišlo do haaške mirovne konference,⁹ ki je po načrtih lorda Petra Carringtona¹⁰ še nekako hotela skrbeti za Jugoslavijo, čeprav v ohlapni obliki.¹¹

Po neuspehu haaške konference, je teža odločitve v zvezi z Jugoslavijo prevzela Badinterjeva komisija,¹² a je Carrington že 12. novembra 1991 priznal, da bo priznanje republik, ki si to želijo, neogibno. Badinterjeva komisija je 7. decembra 1991 priznala jugoslovanskim republikam pravico do državnosti, če izpolnijo pogoje,

ki jih je postavila in s tem v bistvu potrdila Kučanovo stališče. Do uradnega priznanja ES 15. januarja 1992 se je potem dogajanje v zvezi s priznanjem odvijalo zelo hitro, čeprav ne povsem gladko. Je pa vendarle treba tudi dodati, da je politična odločitev v prid priznanju Slovenije prevladala, še preden je Badinterjeva komisija, ki je bila sicer odločilnega pomena, o tem oblikovala svoje mnenje. Glavno vlogo v dolgotrajnih diplomatskih bojih je imela Nemčija. Mnoge države s tem niso bile zadovoljne in so skušale priznanje bodisi preprečiti ali odložiti. Po srečanju v Maastrichtu decembra 1991 je bila Nemčija že trdno odločena, da bo Slovenijo in Hrvaško priznala še pred božičem, in to je kancler Helmut Kohl javno povedal v nemškem parlamentu. Nemčija se je zaradi tega znašla pod hudimi pritiski mednarodne politike. V nasprotno smer so jo želeli prepričati vsi od generalnega sekretarja OZN Javierja Péreza de Cuéllarja, Carringtona in ameriške administracije do Francije in Velike Britanije (Genscher, 1995; Libal, 1997; Ivanković, 1993).

9 Mednarodna konferenca o Jugoslaviji se je na pobudo ES začela septembra 1991 v Haagu in se je končala v začetku novembra, vodil jo je lord Peter Carrington. Vse do njenega konca je bilo mogoče občutiti prizadevanja za obnovo Jugoslavije. Od Slovencev sta na glavnih plenarnih zasedanjih nastopala Kučan in Rupel. Konferenca se je končala neuspešno. Vojna na Hrvaškem se je med njenim trajanjem stopnjevala, pojavljali so se prvi konflikti tudi v Bosni in Hercegovini. Carrington je rešitev jugoslovanske krize videl v sklenitvi svobodne zveze suverenih in neodvisnih republik z mednarodno identiteto, ki bi zagotavljala zaščito človekovih pravic in poseben status določenim skupinam in področjem. V okviru splošne ureditve krize bi bilo mogoče priznanje neodvisnosti na podlagi obstoječih meja tistim republikam, ki to želijo. Carringtonov predlog je bil za Slovenijo sicer deloma sprejemljiv, še posebej njegovo stališče, da republike lahko postanejo države z mednarodno subjektiviteto. Bojazen pa je obstajala zaradi pritiska k formiranju carinske unije kot temelja za nekakšno gospodarsko skupnost jugoslovanskih republik, kar bi ne nazadnje za sabo potegnilo tudi vprašanje proračuna takšne tvorbe in vrsto drugih vprašanj. Carringtonov predlog je bil zavrnjen zaradi Miloševićevega nasprotovanja (sprejela pa ga je Črna Gora, kar je povzročilo srbsko-črnogorski konflikt). Okrnjeno jugoslovansko predsedstvo, predsednik ZIS Ante Marković in jugoslovanski zunanji minister Budimir Lončar so na konferenci imeli zgolj še simbolično vlogo. Še v času konference so v OZN imenovali posebnega odposlanca Cyrus Vancea (v času predsedovanja Jimmyja Carterja med 1977 in 1980 ameriški zunanji minister). Reševanje jugoslovanske krize je nato šlo v dve smeri: v ES je odnos do razpada Jugoslavije in definiranje statusa bivših jugoslovanskih republik prevzela t. i. Badinterjeva komisija (na katero se je z nekaterimi vprašanji za mnenje obračal že Carrington v času haaške konference); OZN pa je (sicer skupaj z ES) ustanovila Mednarodno konferenco za bivšo Jugoslavijo, ki si je neuspešno prizadevala predvsem za zaustavitev vojn na jugoslovanskem ozemlju in ni več neposredno zadevala Slovenije. Konferenca je začela delovati avgusta 1992 v Londonu (zato se uporablja izraz londonska konferenca, čeprav je sicer imela sedež v Švici), razpuščena pa je bila januarja 1996, sprva jo je vodil Cyrus Vance, nato pa Thorvald Stoltenberg (norveški laburistični politik, obrambni minister med letoma 1979–1981 in minister za zunanje zadeve v letih 1987–1989 in 1990–1993). Sopredsednika sta bila lord David Owen (britanski laburistični in nato socialdemokratski politik, minister za zunanje zadeve 1977–1979) in nato Carl Bildt (švedski konservativni politik in diplomat, predsednik vlade 1991–1994, zunanji minister 2006–2014, sopredsedujoči na mirovni konferenci v Daytonu novembra 1995, visoki predstavnik za BiH takoj po koncu vojne, med decembrom 1995 in junijem 1997).

Haaška konferenca je bila tako po mnenju mnogih strokovnjakov za mednarodno politiko zadnja priložnost za ohranitev Jugoslavije vsaj v nekakšni ohlapni obliki, saj naj bi bila večina vprašanj usklajenih in naj bi zato moral biti Carrington bolj energičen pri sprejetju sporazuma. Vendar so bila takrat srbska osvajanja na vrhuncu, spopadi na Hrvaškem so se stopnjevali, Dubrovnik je bil že večkrat napaden, Vukovar je bil tik pred padcem, boji so se selili v bližino Osijeka, ES pa ni imela nobenih mehanizmov, da bi Srbijo v karkoli prisilila.

10 Britanski konservativni politik, pripadnik najvišjega kroga britanske plemiške elite. Med drugim obrambni (1970–1974) in zunanji (1979–1982) minister Velike Britanije (odstopil je zaradi falklandske vojne); generalni sekretar Nata (1984–1988).

11 APR, Magnetogram 76. seje predsedstva RS, 17. 10. 1991.

12 Badinterjevo komisijo (uradno: Arbitražna komisija Konference o Jugoslaviji) je ustanovil Svet zunanjih ministrov tedanje EGS (kasnejše ES in EU) 21. avgusta 1991. Komisijo je vodil francoski pravnik in predsednik ustavnega sodišča Robert Badinter. V njej so bili tudi Roman Herzog, tedaj predsednik nemškega ustavnega sodišča in poznejši nemški predsednik Aldo Corasaniti, predsednik italijanskega ustavnega sodišča Francisco Tomás, predsednik španskega ustavnega sodišča in Irene Petry, predsednica belgijskega ustavnega sodišča. Komisija se je sprva imenovala Badinter–Herzogova komisija, Herzog pa je tudi izdelal osnovne smernice za njeno delovanje, vendar ni postal njen predsednik, ker države članice EGS (po maastrichtskem sporazumu ES) večinoma niso odobravale nemškega pritiska, da se čim prej priznata Hrvaška in Slovenija. Komisija je za Konferenco o Jugoslaviji izdelala skupaj petnajst mnenj, prvo o tem, da je Jugoslavija v procesu razpadanja (kar je v primeru Slovenije in Hrvaške v nadaljevanju obravnave pomenilo, da ne gre za odcepitev). Postavila je tudi kriterije, ki so jih posamične republike morale izpolnjevati, če so zaprosile za mednarodno priznanje. V sedmem mnenju je ES priporočila, naj prizna Slovenijo. Zvezne republike Jugoslavije (zveze Srbije in Črne Gore) po priznanju štirih republik ni razglasila za naslednico SFRJ, pač pa za novo državo. Na koncu je ugotovila tudi, da se je proces razpadanja SFRJ končal in da s tem SFRJ ne obstaja več, države naslednice pa se morajo sporazumeti o sukcesiji.

Kučanova prva velika preizkušnja na mednarodnem področju so bili torej diplomatski nastopi v procesu osamosvajanja in tik pred osamosvojitvijo. Takrat se je povezal z nekaterimi vodilnimi politikami, kot so Helmut Kohl (krščanski demokrat, kancler Zvezne republike Nemčije in nato združene Nemčije), Hans-Dietrich Genscher (liberalec, notranji (1969–1974) in zunanji (1974–1992) minister ter podkancler Zvezne republike Nemčije in nato združene Nemčije, poleg Helmuta Kohla glavni arhitekt nemške združitve), François Mitterrand (socialist, predsednik Francije z doslej najdaljšim stažem, 1981–1995), in to velikokrat po stranskih poteh in osebnih zvezah. Pot do Mitterranda, na primer, mu je odprl slikar Zoran Mušič, osebni prijatelj francoskega predsednika. Kučan se je odpravil na več obiskov in se pogovarjal z nekaj tujimi državniki.

Za poosamosvojitveni čas položaj enega izmed nacionalnih voditeljev razpadle Jugoslavije, ki se jih je – razen med dobrimi poznavalci razmer – držal približno enak sloves nacionalistov, ni bil najboljši izhodišče za graditev statusa upoštevanja vrednega državnika. K temu je treba prišteti tudi majhnost Slovenije. Še večji problem pa so bili večtrnost slovenske zunanje politike, nejasna delitev pristojnosti na zunanje-političnem področju, pa tudi prizadevanja dela slovenske politike zmanjšati Kučanov vpliv na zunanje-političnem področju ali ga čim bolj omejiti (s tem prepričanjem je bila pisana tudi nova slovenska ustava). Vendar je Kučan svoj talent za politiko v času osamosvojitve znal prenesti tudi na zunanje-politično področje. Z nekaterimi državniki se je povezal tudi prijateljsko, na primer s češkim predsednikom in nekdanjim disidentom Václavom Havlom, madžarskim predsednikom in pisateljem Árpádom Gönczem, poljskim predsednikom Aleksandrom Kwaśniewskim, avstrijskim predsednikom Heinzem Fischerjem, hrvaškim predsednikom Stipetom Mesićem in izraelskim predsednikom in Nobelovim nagrajencem Šimonom Peresom. Prijateljske stike je imel tudi z Adam Michnikom.

Kot predsednik republike je uradno obiskal trideset držav oziroma njihovih najvišjih predstavnikov, v nekatere države je potoval večkrat. Desetkrat je bil v Italiji, kjer se je srečal s Francescom Cossigo (krščanski demokrat, italijanski premier 1985–1992 in predsednik Italije 1985–1992), Luigijem Scalfarom (krščanski demokrat in nato član Demokratske stranke, predsednik Italije 1992–1999) in Carlom Ciampi (med drugo svetovno vojno pripadnik italijanskega odporiškega gibanja, prvi povojni nestranski predsednik vlade 1993–1994, predsednik Italije 1999–2006); v Vatikanu je bil na avdienci pri papežu; trikrat je obiskal ZDA, sedemkrat Madžarsko, sedemkrat Nemčijo in dvakrat Izrael. Številni obiski so bili tudi neuradni. Kučanovo mednarodno dejavnost so zaznamovala tudi številna multilateralna srečanja. Večkrat je bil razlog za njegovo



Slika 1: Med pogajanjem z evropsko trojko na Brionih, 7. julij 1991 (Foto: Joco Žnidaršič, OAMK)

pot v tujino članstvo Slovenije v mednarodnih vladnih in nevladnih organizacijah: šestkrat je bil na zasedanju Generalne skupščine OZN, sodeloval je na srečanjih v Svetu Evrope in Evropskem parlamentu ter na sestankih Nata v Bruslju. Uradni obisk v Sloveniji mu je vrnilo 37 šefov držav, med njimi dvakrat papež Janez Pavel II., Bill Clinton (demokrat, predsednik ZDA 1993–2001), Juan Carlos I (španski kralj od 1975, abdiciral 2014), Süleyman Demirel (večkratni predsednik turške vlade, predsednik države 1993–2000). Na delovnih obiskih je bilo dodatno 27 državnikov, eden najpomembnejših diplomatskih dogodkov je bil vrh Bush–Putin junija 2001 na Brdu pri Kranju. Gostil je štiri pomembnejša multilateralna srečanja, med njimi dve srečanju srednjeevropskih predsednikov, in imel desetine sprejemov predsednikov vlad, zunanjih in obrambnih ministrov, načelnikov generalštabov, funkcionarjev Nata, predstavnikov mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij, parlamentarnih in drugih predstavnikov ter delovnih pogovorov s tujimi veleposlaniki.¹³ To je pač formalni okvir, ki ga lahko naštejejo tudi kasnejši predsedniki. Vendar je Kučan posebnost v tem, da je šlo za čas vzpostavljanja države, njenega mednarodnega priznanja, umeščanja Slovenije v mednarodni prostor, ko je bila slovenska zunanja politika neusklajena, zaznamovali so jo prerivanja in odrivanja ter negotovosti in protislovnosti v usmeritvah. Zato je imel Kučan v poosamosvojitveni slovenski diplomaciji in mednarodnih odnosih ozek manevrski prostor. »Prestižnost, protokolarna prerivanja in poskusi odrekanja reprezentativnosti funkcije predsednika republike pri predstavljanju države so bili v mandatih Milana Kučana precej pogosti,« je povedala Kučanova svetovalka Špela Furlan (Furlan, 2011). Prav tako je treba upoštevati, da tedanji politiki in diplomati tudi o zunanji politiki in

¹³ OAMK, Poročilo o delovanju predsednika RS ter o organizaciji in delu Urada predsednika RS v obdobju 1992–2002 (primopredajno poročilo), Ljubljana, december 2002.

sodelovanju s Kučanom pišejo in razlagajo s stališča svojih trenutnih oz. vsakokratnih kasnejših stališč. In da o dejavnosti dr. Janeza Drnovška, predsednika vlade v večjem delu Kučanovega mandata, praktično nimamo ne dokumentov in ne dovolj verodostojnih pričevanj, razen od Kučana in njegovih sodelavcev. »Z Drnovškom sta se tedaj srečevala izmenjaje, enkrat pri enem, drugič pri drugem. Sam sem tedaj vzpostavil dobro komunikacijo z generalnim sekretarjem LDS Gregorjem Golobičem, tako smo presegli marsikakšno zadevo že v začetku«, priča dr. Zdenko Roter, prav tako Kučanov svetovalec (Roter, 2009).

Seveda je v prehodnem času pomembna še vrsta drugih vprašanj. Ne zgolj mednarodno priznanje in pogojevanja v zvezi z njim, pač pa tudi utrditev mednarodnih aktov, ki so garantirali slovenske meje, kot so Osimski sporazumi, glede katerih je na koncu De Michelis s spretnim manevrom dosegel, da je bilo v Italiji v parlamentu doseženo slovensko nasledstvo o priznanju Osimskih sporazumov. Nasledstva Avstrijske državne pogodbe, ki ga je Kučan prav tako zagovarjal, se slovenska politika ni upala in ne upa rešiti. Nikoli ni upala zahtevati od podpisnic, da priznajo Sloveniji kot naslednici Jugoslavije vlogo sopodpisnice. Lahko domnevamo, da so bile v času osamosvojitve kot protiusluga pač dane Avstriji določene obljube tedanjih politikov kar zadeva Avstrijsko državno pogodbo, pa še marsikaj drugega, recimo vrnitev premoženja pripadnikom t. i. staroavstrijske manjšine.¹⁴

Pri mednarodni uveljavitvi sta bila očitna dva trenda: obračanje hrbta Balkanu in oddaljevanje od njega takrat, ko nas je najbolj potreboval in je svet od nas pričakoval večji angažma, ter zanemarjanje srednjeevropske povezave Slovenije. Kučan je zagovarjal ohranjanje dobrih odnosov z nekdanjimi jugoslovanskimi republikami. Tudi v konkretnih primerih, kot je Nova ljubljanska banka ali bilateralna ureditev mejnega vprašanja s Hrvaško, kjer je do osnovnega dogovora prišlo že s Franjem Tuđmanom (kasnejši sporazum Drnovšek–Račan), a ga je Hrvaška zavrnila. Ves čas od osamosvojitve in še po Tuđmanovi smrti, ko je bil predsednik Hrvaške Stipe Mesić, si je prizadeval za izboljšanje odnosov z njo in poudarjal, da ti odnosi nimajo samo mejnih razsežnosti, ampak da imata Slovenija in Hrvaška tudi veliko skupnih interesov. »Spadamo v isti civilizacijski, kulturni, duhovni prostor,« je povedal v radijskem intervjuju leta 2002. »Oboji smo se formirali kot sodobni narodi v srednjeevropskem kulturnem in civilizacijskem prostoru. Imamo, objektivno vzeto, enake interese tudi glede prihodnosti. Želimo v evropske integracije, biti del kultiviranega, demokratičnega, civiliziranega sveta, ki se ravna po vrednotah, ki so se oblikovale v duhovnem izročilu zahodnoevropske civilizacije.«¹⁵

Leta 1999 je Kučan podprl posredniško vlogo in načrt nekdanjega ameriškega sekretarja za obrambo Williama Perryja, leta 2001 pa tudi sporazum Drnovšek–Račan; oba sta temeljila na predpostavki o odprtem izhodu Slovenije v mednarodne vode in hkratnem stiku Hrvaške z italijansko mejo na morju. Sicer je Kučan načelno soglasje o tem dosegel že s Franjem Tuđmanom, a ni bilo uresničeno. V prepričanju, da je bilo Jadransko morje v nekdanji Jugoslaviji skupno, nikoli razdeljeno med republike, je zagovarjal stališče, da si državi delita skupne pravice, o tem, kako, pa je treba doseči dogovor, ki je lahko tudi političen. »In sicer je bilo s pokojnim predsednikom Tuđmanom kar veliko pogovorov o tej stvari, ki so v izhodišče zmeraj postavljali definiranje in legitimnost interesov ene in druge države,« je dejal leta 2010.

*Predsednik Tuđman je kot izhodišče zmeraj postavljal interes Hrvaške, da ima mejo z Italijo. Ključni razlog so Osimski sporazumi, optantsko vprašanje in nekatera druga zgodovinska vprašanja, ki jih ima Hrvaška z Italijo in jih imamo mi Slovenci drugačna. Naš interes, kot sem jaz to formuliral, je bil povezava slovenskega teritorialnega morja z odprtim morjem. In ni bilo oporekanja niti z naše strani njihovemu interesu niti njihovega oporekanja našemu. Na enem od teh razgovorov je bil z menoj takratni državni sekretar ministrstva za zunanje zadeve Iztok Simoniti, ki je o tem razgovoru, mislim da leta 1996, izrisal skico tistega, kar je bilo kasneje vsebina in rešitev tako imenovanega sporazuma Drnovšek–Račan. Čeprav je tista skica ležala kar nekaj let, menda štiri leta v predalu pri predsedniku vlade. Zakaj, o tem pač danes ne kaže izgubljati besed. Govorim zato, da bi povedal, da bi bila po mojem mnenju najboljša rešitev bilateralna.*¹⁶

Vprašanje morske meje s Hrvaško ni rešeno vse do danes.

Kučan je balkansko politiko povezoval zlasti z odpravljanjem nezaupanja v ZDA, ki so se z novo realnostjo le stežka sprijaznile in so v Sloveniji videle pomembnega krivca za razpad Jugoslavije, čeprav so Slovenijo priznale. »Kučan se je nekajkrat srečal s šefom Cie na njegovo željo, ker je ta želel slišati Kučanovo oceno razmer, posebej na Kosovu in v Srbiji,« je leta 2009 povedal Zdenko Roter in navedel nekaj pomembnih politikov iz Srbije in ZDA, s katerimi je Kučan redno komuniciral, čeprav je takrat v Sloveniji prevladovala težnja po oddaljevanju od držav nekdanje Jugoslavije. »On je, nasprotno, menil, da bo to znova pomemben gospodarski in politični prostor, slovensko naravno zaledje in je zato treba biti aktivno prisoten« (Roter, 2009).

14 To se da razbrati iz Arhiva Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije. Več o tem glej: Nečak idr., 2004.

15 OAMK, Intervju za 4. radijsko mrežo lokalnih radijskih postaj (magnetogram), Novo mesto, 29. 8. 2002.

16 OAMK, Magnetogram posnetka TVS3 iz pogovora Milana Kučana in zunanjega ministra Samuela Žbogarja z Jankom Lorencijem, Velika dvorana Mestne občine Ljubljana, 19. 5. 2010.

Kučan je po Roterju zagovarjal stališče – ob negodovanju in tudi nasprotovanju velikega dela domače politike –, da Slovenija ne sme obrniti hrbta Balkanu, temveč da po svojih zmožnostih prispeva k vzpostavljanju miru na Balkanu in z državami nekdanje Jugoslavije vzpostavlja normalne odnose. Tudi zato je bil dolga leta relevanten sogovornik tujih diplomatov glede razmer na Balkanu.

Spomladi 1999 je Nato vojaško posredoval v takratni Zvezni republiki Jugoslaviji (ZRJ), da bi srbsko vojsko in policijo prisilil k umiku s Kosova. Pred intervencijo je Kučan podpiral široko avtonomijo Kosova znotraj ZRJ, popolni samostojnosti Kosova pa ni bil naklonjen. »Obžalujem, da je prišlo do vojaškega posega v Srbiji,« je komentiral Natovo intervencijo,

a zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi. Agresivna srbska nacionalistična politika že nekaj let ogroža mir v Jugovzhodni Evropi, povzroča humanitarno katastrofo in izziva demokratični svet. Nasilja na Kosovu, enako kot v Bosni in Hercegovini, očitno ni bilo mogoče zaustaviti drugače kot s silo. Spomini na Vukovar, Dubrovnik, Sarajevo, Srebrenico in druge kraje učijo, da je treba nasilje zaustaviti. Mislim, da je vojaško posredovanje Nata takšen mednarodni ukrep. Ta poseg ni sovražno dejanje proti srbskemu narodu. Mednarodna skupnost in Nato se z njim nista postavila na nobeno od sprtih strani. Ukrepala sta zgolj za zaščito civilnega prebivalstva in za politično in miroljubno rešitev spora. Dosežeta naj jo obe sprti strani ob pomoči in jamstvu mednarodne skupnosti in tako zavarujeta legitimne interese obeh narodov na Kosovu. Slovenija si bo še naprej prizadevala za takšno rešitev. Svojo varnostno in obrambno politiko bo prilagodila novim razmeram, ki izvirajo iz nastalega položaja in iz mednarodne odgovornosti naše države.¹⁷

Po skoraj dveh mesecih Natovih letalskih napadov je Kučan za Radio France International (RFI) izjavil, da je to intervencija proti režimu, ki dolgo in flagrantno z državnim nasiljem krši človekove pravice in da so razlogi za intervencijo zoreli več let. V intervenciji je videl uveljavljanje načela, za katero se je zavzel že na milenijskem zasedanju OZN leta 2000, to pomeni, da so človekove pravice višja vrednota, kot sta klasična suverenost posameznih držav in načelo nevmešavanja v njihove notranje zadeve. Razmere bi od mednarodne skupnosti terjale, da na novo premisli celoten sistem mednarodnih odnosov, še posebej vrednoto varovanja suverenosti držav in univerzalno veljavo človekovih pravic. Ni se strinjal z mnenji, da gre za ameriški diktat, za nepremišljeno akcijo brez jasnega političnega cilja ali za ohranjanje Nata in s tem ameriške dominacije v

Evropi: Evropa je imela dovolj časa, da spozna pravo naravo konflikta v nekdanji Jugoslaviji, pa tudi širše na Balkanu, vendar njen velik del ni bil sposoben ali ni želel prepoznati pravih vzrokov. Ocenil je, da Evropa ni želela prepoznati agresivnega nacionalizma s konkretnimi teritorialnimi ambicijami, uveljavljanja principa kri in zemlja, osvajanja novega nacionalnega »lebensrauma«. Po njegovem mnenju je bilo za zaustavitev nasilja, s katerim je hotela Srbija reševati svoje nacionalno vprašanje in ustvariti Veliko Srbijo, dovolj časa. Konflikt z Albanci na Kosovu je v zgodovini vedno homogeniziral srbski narod in tudi glede vprašanja Kosova je bilo dovolj časa za iskanje rešitve v času, ko je trajalo nasilje Srbije proti Hrvaški ter Bosni in Hercegovini. Evropa je imela tudi dovolj institucij za reševanje problema, še zlasti Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi, pa je ta »par excellence« evropski problem prenesla na OZN in vanj vpletla ves svet, tako da je na koncu ostala le opcija z intervencijo ZDA ali Nata. Že tretjič v zgodovini 20. stoletja so morale ZDA intervenirati v konfliktih, ki so jih povzročile evropske države in njihova nesposobnost, da probleme same rešijo politično po demokratični poti in svoje parcialne interese podredijo skupnemu interesu za mirno rešitev. Opozoril je še na napetosti med Makedonci in Albanci v Makedoniji, ki jo je prav v tistem času obiskal, in na tamkajšnje zelo težavne razmere zaradi množice beguncev, ki so bile blizu humanitarne katastrofe.

Rešitev za Balkan je Kučan sicer videl v trifaznem procesu: najprej je treba prekiniti nasilje in zagotoviti premirje, potem bi sledila obnova življenja, kar je predvideval Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo in kar naj bi pripeljalo tudi do razvoja in gospodarske stabilnosti, potem pa bi se evropske države morale odločiti o politični prihodnosti Balkana. Če bi bili prejšnji točki uresničeni, bi obstajala tudi realna možnost, da se tem državam odpre demokratična in realna perspektiva vključitve v Evropsko unijo.¹⁸

Kučan je podpiral tudi Črno goro in ji pomagal pri utiranju poti na mednarodna srečanja, vendar je sprva njeno mesto videl v ZRJ, pod pogojem, da se ta demokratizira. Junija 1999, ko je na uradni obisk v Slovenijo prišel ameriški predsednik Bill Clinton, je Kučan kljub Drnovškovemu nasprotovanju na srečanje na Brdu pri Kranju povabil tudi črnogorskega predsednika Mila Đukanovića. Od leta 2000 je tudi javno podpiral črnogorsko pravico do samoodločbe, če se bo Črna gora tako odločila. Kot predsednik in tudi kasneje (leta 2010 je postal posebni poročevalec slovenske vlade za Bosno in Hercegovino in tudi napisal poročilo o razmerah v njej) je bil še posebej pozoren do dogajanja v Bosni in Hercegovini. V izjavah, intervjujih, v dvostranskih pogovorih, na mednarodnih forumih in drugih srečanjih je opozarjal na razsežnosti vojne katastrofe, na igno-

17 OAMK, Izjava predsednika Republike Slovenije Milana Kučana ob posredovanju zveze Nato na Kosovu, Ljubljana, 24. 3. 1999.

18 OAMK, Telefonski intervju predsednika republike Milana Kučana za RFI (povzetek), Ljubljana, 20. 5. 1999.

rantsko ravnanje Evropske unije in na negotovost usode Bosne in Hercegovine kot države tudi po angažiranju ZDA, intervenciji Nata ter vzpostavitvi miru na podlagi daytonskega sporazuma. Zaradi njegovega angažiranja je aprila 2005 osem nekdanjih sarajevskih županov bosansko vodstvo pozvalo, naj se angažira pri izbiri novega visokega predstavnika mednarodne skupnosti v Bosni in Hercegovini, ki bi leta 2006 prevzel mandat po Britancu Paddyju Ashdownu in predlagalo Milana Kučana, do česar pa ni prišlo. Po drugi strani so mu nekateri prav zaradi navedenega poročila osem let po mandatu očitali, da želi Bosno in Hercegovino razdeliti. Jelko Kacin, tedaj poročevalec evropskega parlamenta za Srbijo, je v intervjuju za Oslobođenje Kučanu očital, da podpira odcepitvene težnje Republike srbske.¹⁹ Tudi hrvaški politični analitik Davor Gjenero (ki poročila tedaj najverjetneje sploh ni videl, saj je bilo tajno in je prvič v celoti objavljeno v knjigi Milan Kučan, prvi predsednik) je v hrvaškem časniku Vjesnik zapisal, da je Kučan naklonjen razdelitvi Bosne in Hercegovine. Gjenero je poročilo povezal tudi z legitimiziranjem neodvisnosti Kosova, neobveznim stališčem Mednarodnega sodišča v Haagu o Deklaraciji o neodvisnosti Kosova, ki da nikakor ne sme biti precedens za legitimiziranje neodvisnosti Republike srbske.²⁰ Kučan je te očitke v različnih medijih zavrnil.

Kučan je hkrati zagovarjal tudi srednjeevropsko povezovanje. Srednjo Evropo je videl kot nekakšno naravno slovensko zaledje, ki ga povezuje skupna zgodovinska, kulturna in politična tradicija, ter menil, da bi tesnejše sodelovanje med državami regije omogočilo njihov večji prispevek k razvoju evropskih integracij ter okrepil njihov položaj v Evropski uniji. Zato je podpiral idejo, da bi Slovenija sodelovala z višegrajsko skupino, in se o tem dogovarjal tudi s predsedniki držav, ki so se vanjo povezale. A ta poskus je propadel. Tedaj mu je doma nasprotoval zlasti Drnovšek. Šlo je za sicer upravičeno, a danes pozabljeno dejstvo, da je Slovenija iz socializma izšla neprimerno bolj razvita in usmerjena na zahod, zaradi česar naj bi tudi hitreje prišla v Evropsko unijo.

Šlo je za nekakšno ,aristokratsko vzvišeno pozo', češ oni so svetlobna leta za nami, sodelovanje z njimi nas bo vleklo nazaj. Sam sem se zelo zavzemal za sodelovanje. Višegrajsko skupino so Poljska, Češka, Slovaška in Madžarska ustanovile predvsem zato, da bi usklajevale stališča glede odhoda Rdeče armade iz teh držav ter presegle nekdanje gospodarske delitve znotraj SEV-a. Želele so vzpostaviti celovito gospodarsko menjavo ter obenem okrepiti sinergijo pri naporih za hitrejšo vključitev v Nato in EU. To niso bili naši problemi, ker nismo pripadali vzhodnoevropskemu bloku, a so bili moji sogovorniki naklonjeni sodelovanju,

zlasti glede skupne poti v evropske integracije. Velik del moje energije v prvem mandatu je šel za uveljavitev teh usmeritev (Kučan, 2008; Kučan, 2011).

To sicer niso bili problemi Slovenije, ker ni pripadala vzhodnoevropskemu bloku. A, kot priča Kučan, so bili njegovi sogovorniki naklonjeni sodelovanju in skupni poti v evropske integracije.

Kučanovo sodelovanje se je začelo s tedanjimi predsedniki Avstrije, Češke, Nemčije in Madžarske – Thomasom Klestilom, Václavom Havlom, Richardom von Weizsäckerjem in Árpádom Gönczem in nadaljevalo še s predsednikoma Slovaške in Poljske. Aprila 1994 so se v Litomyšlu na Češkem srečali predsedniki sedmih srednjeevropskih držav, poleg prej omenjenih torej še Michal Kováč (Slovaška), Lech Wałęsa (Poljska) in Milan Kučan. Pogovarjali so se predvsem o prihodnosti srednje Evrope v perspektivi evropskega združevanja pa tudi o Balkanu in Rusiji. Sicer neformalna skupina se je nato redno srečevala in imela v letih širjenja Evropske unije in Nata pomemben vpliv na lajšanje težav in predsodkov do tranzicijskih držav, ki so se vključevale v integracijo. Kasneje, ko so se ji postopoma pridružili predsedniki držav jugovzhodne Evrope, Ukrajine, Romunije, Moldavije in drugih, pa je začela njena prvotna vloga bledeti. To je bilo povezano tudi z iztekom mandatov nekaterih uglednih predsednikov, ki so v srečanjih videli smisel in so jim s svojimi pogledi dajali težo. Tradicija srečanj srednjeevropskih predsednikov se je torej začela v konkretnih zgodovinskih razmerah – v času po padcu berlinskega zidu in razkroju komunizma. Srednja Evropa je bila polna upov in pričakovanj, a tudi negotovosti o prihodnosti, upoštevajoč neskončno zapleteno in bolečo preteklost njihovih narodov in držav. Predsedniki srednjeevropskih držav so nekako čutili svoj del soodgovornosti za iskanje. Najbolj jasno je izstopalo zavzemanje za preraščanje evropske razdelitve z integracijo novih držav v Evropsko unijo. Današnja nacionalistična, tudi dezintegracijska stališča višegrajske skupine in še nekaterih (zlasti baltskih) držav je treba gledati v aktualnem kontekstu nacionalističnih in neofašističnih sprememb v teh državah, pa tudi zgodovinsko obremenjenih odnosov z Rusijo. Tedanji voditelji so bili večinoma drugačni (Repe, 2015, 434–437).

Izpostavimo še tri zunanjepolitične teme iz Kučanove dejavnosti.

Zagovarjal je dobre odnose z Rusijo. Predvsem iz strateških razlogov, a tudi zato, ker je Rusija depozitar Avstrijske državne pogodbe, vendar mu je predsednik vlade Janez Drnovšek potovanje v Moskvo, ki bi te stike okrepila, kljub Jelcinovemu vabilu preprečil.

Močno je zagovarjal tudi vstop v Evropsko unijo in se pri tem angažiral. Z nekaj rezervami je zagovarjal

19 Oslobođenje, 22. 1. 2012: Jelko Kacin, izjavitelj Evropskega parlamenta za Srbijo: Kučana diskreditira podpora Dodiku, 4.

20 Vjesnik, 19. 3. 2011: Unitaristička i disolucijska opasnost za konsocijacijsku perspektivu BiH, 9.



Slika 2: Med prvim srečanjem predsednikov srednjeevropskih držav v Litomyšlu na Češkem, 15. april 1994: Milan Kučan, Árpád Göncz (Madžarska), Richard von Weizsäcker (Nemčija), Václav Havel (Češka), Thomas Klestil (Avstrija), Lech Wałęsa (Poljska), Michal Kováč (Slovaška) (OAMK)

tudi vstop v Nato, ki je tedaj še iskal svojo novo identiteto. Kučan je članstvo videl predvsem kot priložnost za vzpostavljane drugačnih razmerij med civilno družbo in vojsko v sami Sloveniji. Tu je treba spomniti na militaristične težnje tedanjega obrambnega ministra, na delovanje vojaških in paravojaških obveščevalnih služb, poseganje vojske v civilno sfero (t. i. afera Depala vas). Glede članstva Slovenije v Natu je bilo sprva precej nejasnosti. Zastavljalo se je vprašanje, kaj naj bi Nato v prihodnosti pomenil in kako bo za svojo obrambo skrbela in se organizirala pravkar nastala Evropska unija. V tistem času se je v Sloveniji vzpostavil konstrukt, da naj bi osamosvojitve samoumevno pomenila tudi željo po vstopu v Nato, čeprav so bili volilni programi vseh strank pred prvimi večstrankarskimi volitvami povsem drugačni. Slovenija pa je po osamosvojitvi imela tudi zelo različne obrambne koncepte. Nastala je skovanka »evroatlantske povezave«, oba referendum sta bila povezana, spregra politike in večine medijev ter velika

sredstva vložena v propagando pa so z močno enostransko razpravo poskrbeli, da je uspel tudi referendum o Natu. Kučan je kampanjo podprl. »Sloveniji in nam vsem bodo na razpolago ista demokratična orodja, kot so na razpolago tistim, ki so že člani tako EU kot Nata. Od nas samih, od naše sposobnosti, od zagotavljanja enotnosti navznoter, ko gre za vitalne interese države in nacije, je odvisno, ali bomo s temi orodji znali zagotavljati svoje interese ali ne. Članstvo samo po sebi to ne zagotavlja. Je pa priložnost, je možnost! In za to da bi to priložnost dobili, za to smo se zavzemali. Navsezadnje sta ti dve stvari smiselno vrojeni, po svoji vsebini, v samo rojstvo države, v plebiscit: da želimo samostojno državo. Goto-vo je nismo želeli zato, da smo izoliran otok v svetu«, je dejal v enem od sicer številnih javnih nastopov v podporo obeh integracij.²¹

Strastni in nekritični zagovorniki vstopa v Nato so mu sicer pripisovali krivdo za težave pri vstopanju v Nato in zatrjevali, da je bil v resnici proti. Tedanji zunanji

21 OAMK, Intervju Devane Jovan in Leona Horvatiča z Milanom Kučanom za Radio Koper Capodistria, 26. 11. 2002.

minister Dimitrij Rupel je 27. novembra 2015 v oceni knjige Milan Kučan, prvi predsednik zapisal:

Še večja je zgodba o vključevanju Slovenije v NATO (str. 438–444), pri čemer Repe za podkrepitev svojih in Kučanovih stališč uporablja dolge traktate publicista Vlada Miheljaka. Repe pa se ne ukvarja z dogodkoma, ki sta resno nasprotovala članstvu Slovenije v NATO. Slovenska levica je to članstvo dejansko sprejemala s stisnjenimi zobmi, pri čemer je Kučan na sestanku z nemškim kanclerjem Kohlom 28. maja 1997, tik pred odločitvijo, ali naj Slovenija leta skupaj s Česko, Madžarsko in Poljsko postane članica NATO, odgovoril, da Slovenijo zanima predvsem članstvo v Evropski uniji. Potem, ko je izpadla iz igre za NATO, so slovenski t.i. levičarji - v osebi veleposlanika pri OZN Türka - leta 1998 državo včlanili v protinatovski klub New Agenda Coalition, od koder jo je izvelkel Janez Drnovšek.²²

Na drugi strani so mu tisti redki nasprotniki, ki so se vstopu v Nato upali tudi javno zoperstaviti, npr. dr. Vlado Miheljak, očitali podporo, čeprav ob razumevanju, da bi kot predsednik države težko ravnal kaj drugače. Morda o njegovih tedanjih stališčih še najbolje govori njegov nastop v slovenskem parlamentu. V prepričanju, da sam vstop ne rešuje dokončno vseh vprašanj, je opozoril, da bo morala Evropa, če bo hotela prispevati k svetovnemu miru, najprej zagotavljati mir in varnost znotraj svojega območja in zasnovati tudi posebno obliko sodelovanja z Rusijo. »V naših polemikah in pri opredeljevanju državljanov pa ni težko ugotoviti, da je v naši zavesti še zmeraj zakoreninjen Nato iz časov hladne vojne s takratno vlogo in nalogami,« je povedal januarja 2002.

Prevladuje predstava o ideološkem vojaškem paktu in organizaciji velikih, težko oboroženih armad z ogromnim jedrskim arzenalom, sposobnim vzdrževati ravnotežje strahu s Sovjetsko zvezo in Varšavskim paktom, in ne premislek o Zvezi, ki se spreminja v obrambno in varnostno integracijo sicer manjših, a dobro povezanih, mobilnih nacionalnih oboroženih sistemov, ki zagotavljajo skupno varnost in lahko tudi elastično vstopajo v krizna žarišča Evrope in sveta zaradi vzpostavljanja miru, obrambe in uveljavitve demokratičnih vrednot evro-ameriškega civilizacijskega izročila.

Premalo je vstopilo v našo zavest dejstvo, da se zveza prenavlja in gradi svoj vrednostni sistem, ki je trdno zasidran v evropski demokratični tradiciji. NATO se je spremenil in se še spreminja. Kako se bo spremenil, kakšna bo njegova prihodnja vloga, njegovo razmerje do obrambno-varnostnih struktur EU, do mirovniških sil Združenih narodov, bo odločila razprava držav članic Nato. Ta razprava bo v veliki meri določila tudi prihodnost Slovenije. V našem interesu je, da v tej razpravi aktivno sodelujemo.²³

Referendum o pristopu Slovenije k Natu in Evropski uniji je bil izveden 23. marca 2003. Za pristop k Natu je glasovalo 66 % volivcev, za pristop k Evropski uniji pa skoraj 90 %.

Ta dva procesa sem videl povezana kot prizadevanje Slovenije, da postane trdnejša demokratična država in da se hkrati zavaruje v odnosu do Balkana in tamkajšnjega stanja ne vojne ne miru. Je pa Nato začel spreminjati svojo vlogo v smer, na katero sam nisem računal in zaradi česar so se v javnosti stvari močno polarizirale. Glede referendumskega rezultata za EU ni bilo dvomov, glede vstopa v Nato pa jih je bilo kar precej. Razumel sem dileme, vendar sem bil prepričan, da bo Slovenija svojo in skupno varnostno politiko kot članica zaveznitva lažje (so)oblikovala znotraj kot pa zunaj njega. Tudi to je bil eden od argumentov, s katerimi sem skušal prepričevati javnost, naj na referendumu glasuje za vstop v Nato, tudi s Stanovnikom [Janez Stanovnik, takratni predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije – op. B. R.] sem se dogovoril in sva skupaj predstavila argumente za vstop v Nato (Kučan, 2008).

Tako je za nazaj pričal Kučan.

Predsedniški mandat se je Kučanu iztekel pred vstopom v obe integraciji, a do tedaj so bile vse ključne odločitve v zvezi z vstopom že sprejete. Tudi po upokojitvi je ostal mednarodno aktiven, med drugim je z vidnimi mednarodnimi politiki dr. Stéphanom Hesselom, Michelom Rocardom in drugimi ustanovil Mednarodni etični kolegij bivših državnikov. »Milan Kučan nas je in me je veskozi presenečal s preciznostjo svojih pogledov in močjo svojih prepričanj«, je zapisal eden najbolj znanih in vplivnih francoskih socialističnih politikov Michel Rocard (Rocard, 2015, 10).²⁴

22 <https://www.portalplus.si/mobile/1232/prvi-predsednik-in-prvi-pisatelj>. Vpogled 24.12. 2017.

23 OAMK, Govor predsednika republike Milana Kučana na javni predstavitvi mnenj o vključevanju Slovenije v NATO, Državni zbor RS, Odbor za obrambo, 16. 1. 2002.

24 O posameznih zunanjepolitičnih vidikih obdobja ob razpadu Jugoslavije oz. osamosvajanju Slovenije so izšla tudi nekatera druga dela, npr. Drnovšek, 1996; Glaudrić, 2011; Pirjevec, 2003; Roter, 2013; Rupel, 1992.

THE ROLE OF MILAN KUČAN IN SLOVENIAN FOREIGN POLICY

*Božo REPE*University of Ljubljana, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: bozo.repe@guest.arnes.si

SUMMARY

Milan Kučan had quite a bit of experience in international affairs even before becoming the President of the Presidency of the Republic of Slovenia. He was most often a member of Yugoslav delegations or he headed them. Before Yugoslavia came to an end, he was even nominated for foreign minister. At the time when he became the president of the Presidency, foreign policy was overseen by the federation, whereas the international policy of republics was limited to the neighbouring countries or their provinces. Kučan's first big trial in the international arena was diplomatic appearances during the process of attaining independence and just before independence was actually attained. During the Ten-Day War and negotiations with the so-called European Troika in Zagreb and on the Brioni Islands, and during the adoption of the Brioni Declaration, he played an important role in putting an end to hostilities in Slovenia and in the efforts for Slovenia's international recognition. The Brioni Declaration in particular, with which the Slovenian delegation agreed – even though it was understood as an ultimatum – was one of his key international achievements. In the period following the attainment of independence, being one of the national leaders of the dissolved Yugoslavia, who were more or less branded as nationalists – except among those who knew the situation well, was not the best starting point for building the status of a noteworthy statesman. On top of that there was the smallness of Slovenia, the multi-tiered Slovenian foreign policy, the ambiguous division of jurisdiction in the field of foreign policy, and the efforts of a segment of Slovenian politicians to reduce Kučan's influence in the field of foreign policy or to limit it as much as possible (the new Slovenian constitution was written with that thought in mind). Nevertheless, Kučan was once again able to transfer his talent for politics to the field of foreign policy even after the attainment of independence. He advocated good cooperation with the former republics of the SFRY, the integration of Central European countries, good relations with Russia and with the USA, and the entry of Slovenia into the EU and NATO. He remained active even after retirement; he co-founded the International Ethical, Scientific and Political Collegium, in which former statesmen were actively involved.

Keywords: Milan Kučan, foreign policy, independence, disintegration of Yugoslavia, Brioni Declaration, Badinter Commission, international recognition, Central European integration, Balkans

VIRI IN LITERATURA

Ampak: mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo. Ljubljana, Nova revija, 2000–2010.

APR – Arhiv Predsednika Republike (APR).

Furlan, Š. (2011): Špela Furlan, r. 1952, svetovalka predsednika države. Intervju (ustni in pisni). Zvočni in pisni zapis pri avtorju.

Kučan, M. (2008): Milan Kučan, r. 1941, predsednik države. Intervju. Zvočni zapis pri avtorju.

Kučan, M. (2011): Milan Kučan, r. 1941, predsednik države. Intervju (pripravila Mojca Šetinc Pašek za dokumentarni film RTV Slovenija Portret: Milan Kučan). Magnetogram pri avtorju.

OAMK – Osebni arhiv Milana Kučana (OAMK).

Oslobođenje. Sarajevo, Oslobođenje, 1943–.

Roter, Z. (2009): Zdenko Roter, r. 1926, svetovalec predsednika države. Intervju. Zvočni zapis pri avtorju.

Sobotna priloga. Ljubljana, Delo, 2000–.

Vjesnik. Zagreb, Narodne novine press d. o. o., 1940–2012.

Baker, J. A. & T. M. DeFrank (1995): The Politics of Diplomacy: Revolution, War, and Peace, 1989–1992. New York, Putnam.

Drnovšek, J. (1996): Moja resnica. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Genscher, H.-D. (1995): Erinnerungen. Berlin, Siedler.

Glaurdić, J. (2011): The Hour of Europe: Western Powers and the Breakup of Yugoslavia. New Haven, Yale University Press.

Ivanković, N. (1993): Bonn: druga hrvatska fronta. Zagreb, Mladost.

Libal, M. (1997): Limits of Persuasion: Germany and the Yugoslav Crisis, 1991–1992. London, Prager.

Nečak, D. idr. (ur.) (2004): Slovensko–avstrijski odnosi v 20. stoletju. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

Pirjevec, J. (2003): Jugoslovanske vojne 1991–2001. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Repe, B. (2002): Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije. Ljubljana, Modrijan.

Repe, B. (2004): Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije III: Osamosvojitev in mednarodno priznanje (Viri, 19). Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije.

Repe, B. (2015): Milan Kučan, prvi predsednik. Ljubljana, Modrijan.

Rocard, M. (2015): H knjigi. V: Repe, B.: Milan Kučan, prvi predsednik. Ljubljana, Modrijan, 9–11.

Roter, Z. (2013): Padle maske: od partizanskih sanj do novih dni. Ljubljana, Sever & Sever.

Rupel, D. (1992): Skrivnost države. Spomini na domače in zunanje zadeve 1989–1992. Ljubljana, Delo, Novice.

Zimmermann, W. (1998): Izvor pogube: Jugoslavija in njeni uničevalci: zadnji ameriški veleposlanik pripoveduje, kaj se je zgodilo in zakaj. Ljubljana, Mladinska knjiga.